

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ
до викладання навчальної дисципліни
«ОБРАЗОТВОРЧЕ МИСТЕЦТВО (станкове та декоративне)»
елементарного підрівня початкової мистецької освіти
(з педагогічного досвіду)

ЗМІСТ

ВСТУП

1. Характеристика вікових особливостей учнів
2. Методичні рекомендації до організації освітнього процесу
3. Методичні рекомендації до набуття учнями компетентностей зображальної діяльності
4. Особливості викладання навчальних тем «Теплі та холодні кольори» та «Види ліній»

ВСТУП

Сьогодні, як і завжди, особистість людини формує найважливіші складові її загального розвитку: *естетичне виховання* та *естетичний розвиток*. Естетичні виховання та розвиток сприяють пробудженню та закріпленню в дитині емоційного переживання при сприйнятті природи, людини чи художнього твору, розвиткові художніх здібностей, уяви, фантазії та естетичного відношення до дійсності. Це те, що є необхідним кожній людині, створює основу її культури, формує моральність, розвиває почуття краси, гармонії, самосвідомість. У якості естетичного імунітету дає *можливість розрізняти красу від красивості, бачити різницю між «кітчем» та справжнім мистецтвом*, бути стійким до впливу безликої масової культури.

Художня діяльність людини спирається на естетичне ставлення, направлене на сприйняття та зображення дійсності в художніх образах. Становлення художньої мови пов'язане зі здатністю сприймати світ за допомогою кольорів, ліній і форм. Тому для формування художника потрібна розвинута художня свідомість, яка дає можливість практично реалізувати свої враження та переживання, виражати особисте бачення у своїй творчості. Через зовнішнє передавати внутрішній зміст та зробити його зрозумілим для інших.

1. Характеристика вікових особливостей учнів

Розуміння специфіки дитячої творчості як психологічної, естетичної та педагогічної проблеми потребує осмислення за для виявлення й розвитку художніх здібностей і талантів дітей **6-10 років** під час навчання на

елементарному підрівні початкової художньої освіти. Навчання художнім дисциплінам повинно враховувати особливості та природу мистецтва.

Формувати творчу особистість молодшого школяра, розвивати її потенціал необхідно з самого раннього віку, тому що даний вік є найбільш сенситивним до творчості (від лат. sensitivus – чуттєвий). **Вікова художня обдарованість притаманна всім дітям.** Індивідуалізація розвитку дитини залежить від впливу середовища, яке її оточує, різних факторів у процесі розвитку, від сприятливих педагогічних умов тощо.

У віці 5-6 років формується сенситивний період дитячої художньо-творчої діяльності, формування, активізація й розвиток функції уяви та художнього смаку дитини. Через сенситивні періоди розвитку проходить кожна дитина, тому що це – один із законів природи. Такі періоди тривають лише певний час, який є досить коротким і ніколи вже не повторюється. Пропускати такі періоди не можна.

Сенситивний період – є оптимальним для навчання дитини, тривалість якого у кожної дитини індивідуальна. Можна домогтися результатів у розвитку дитини і не звертаючи уваги на сенситивні періоди її зростання, але це зажадає більших зусиль волі, праці та напруги і викладача і учня для досягнення певного успіху у розвитку художніх здібностей. Слід зазначити, що саме в момент сенситивної фази у дитини ініціюється спонтанний освітній процес. Психіка і здоров'я дитини погіршуються, якщо дорослі намагаються змусити її вчитися чомусь новому, складному в невідповідний сенситивний період. Психіка дитини влаштована інакше, ніж у дорослих, ритм життя її дуже повільний, дитина живе тим, що відбувається з нею зараз, світ вона пізнає через почуття, які проживає у якомусь дійстві (у зображенні чи у звуках), більш того, дитина має потребу «наділяти душею, оживляти» все, що її оточує. Все в житті дитини відбувається вперше, і тому сприйняття світу дуже яскраве, загострена емоційна чуттєвість до ритму, кольору, форми, звуків. Все це закладає основу для використання цієї чуттєвості в образотворчій діяльності власного емоційно-оціночного ставлення.

Образ у дитячому малюнку визначається як художній, виразний, і відрізняється від художнього образу у професійному мистецтві. Пояснюється це специфікою дитячого мислення, яке є **предметно-функціональним.** Дитина вживається в предмет, акторські зображує предмет собою. Дійсність сприймає як гру в себе. Розуміє функцію предмету через власну функціональність. Наприклад, мама з сином їдуть в трамваї. Син дивлячись як військовий, якій сидить поруч, знімає шапку та кладе її на коліна, каже: «Мамо, дивись – дядя зняв голову». А коли мама знімає черевики – «Мама знімає ноги». Дитина бере

будь-яку річ (паличку, чашку тощо) і по-своєму в уяві зображає людей чи тварин – *все може бути всім*.

Сприйняття світу дуже близьке до художнього, тому саме *художні якості (образність)* яскраво виражені у дитячих малюнках. Дитяча творчість ціннісна не технічною доскональністю, а своєю емоційністю, щирістю, безпосередністю, здатністю обмеженими «*наївними*» художніми засобами передати своє «*наївне*» світосприйняття. Вона характерна спонтанним переплетінням умовно-знакового малювання з елементами реалістичного малюнку, з прагненням ввести своє розуміння гармонійного образу краси в світ.

Композиція дитячого малюнку не співпадає з картинами реальності. У малюнках діти *руйнують пропорції, внутрішньо-предметні та межпредметні зв'язки, часто не відрізняють зображення і дійсність*. Не важливо, як обернута річ, дитина зображає її в профіль, бо так вона більш виразна. Водночас діти мають унікальну здатність акцентувати у своїх композиціях найхарактерніші риси об'єктів і прагнуть виразити найсуттєвіше в предметі чи образі, те, що має особливе значення. Лаконізм і надмір існують разом у дитячих малюнках. Це особливе взаємовідношення зі світом – переконання в гармонії і красі світу, єдності людини з цим світом. Таке світосприйняття знаходить свої формальні засоби виразності, а саме:

у дитячих малюнках досить часто спостерігається *відсутність ракурсу – фіксованої точки зору* (вона рухома). Дитина сприймає річ зі всіх сторін одночасно. Наприклад, голова тваринки зображується в фас, а зуби в профіль;

сумісність різних проєкцій є постійним явищем в зображеннях дітей. Ближче-далі часто передається у *паралельній китайській перспективі*, та виражається не в розмірі предметів, а в їх розташуванні. Наприклад, спочатку знизу зображуються люди, вище дерева, кущі, зверху дорога з машинами чи будинки – так будується *рівноправність далекого і ближнього планів*;

у малюнках дітей відсутня світлотінь та прямі лінії, використовується тільки *фронтальна перспектива*. Уявлення про картинну площину, як про єдиний простір, теж ще не сформовано. Коли дитина малює, то не думає над вибором місця на аркуші. Їй неважливо, що в аркуша є верх, низ, ліво, право;

розмір аркуша у дитячому малюнку має значення. Одна дитина зображає мініатюрними формами та не в силах опанувати велике біле поле, інша – великими, монументальними. Одна може співвідносити розмір аркуша із зображенням, інша не може. *Тому освоєння дітьми паперового простору не повинно бути пов'язане з одним за формою та розміром аркушем для всіх* (в окремих завданнях, як *форма обмеження*, аркуш може бути одного розміру для всіх учнів, може бути у всіх мініатюрний розмір, чи квадратний формат тощо, а найчастіше, той розмір, який дитина може опанувати, і, якій відповідає

змісту роботи). Початкова композиційна діяльність передбачає самостійний вибір формату, бо зміст творчої роботи у кожного учня свій! Єдиний один на всіх формат визначається при академічній формі навчання.

Світ у дитинстві пізнається через метафору, через асоціативне мислення в силу свіжості і безпосередності сприйняття навколишнього світу. Саме з такого сприйняття народжується мистецтво. Учні в цьому віці здатні будувати образ, використовуючи лише *одну з важливих ознак предмету*. Наприклад, дитина побачила круглий пень і впізнає в ньому кицю, яка кругленько спить тощо. Метафори в навчанні приводять в дію внутрішні, творчі сили дитини:

- *метафора сприяє кращому запам'ятовуванню інформації;*
- *метафора сприяє досягненню невідомого;*
- *метафора спрощує розуміння;*
- *метафора стимулює творче мислення;*
- *метафора підвищує навчальну мотивацію;*
- *метафоричне мислення вимагає розвитку.*

Виникнення метафори завжди супроводить почуття здивування від споглядання, захват від побаченого. Метафора виникає не з чистого аркуша, а з опорою на минулі асоціативні зв'язки, засвоєні ще в ранньому дитинстві. Специфіка метафоричного мислення полягає у *перетворенні від стереотипного до нестандартних способів осмислення необізнаного, у створенні нової думки та вираження внутрішнього світу людини*. Досвід і враження впливають на наше асоціативне мислення, на наше індивідуальне сприйняття ліній, форм, кольору, їх емоційних якостей (червоний тяжкий, як кров, що запекався). Чим більше захоплення, тим більше розвивається метафоричне мислення, тим більшим багажем вражень володіє людина для створення художніх образів.

У мистецькій школі дуже *важливі прогулянки* з метою організації милування і споглядання життя природи. Простір майстерні, де працюють діти, також повинен створювати умови для споглядання і милування, формування художнього мислення: полиці з антикварними речами; посудом з сухими плодами, квітами, пучками трав; експонатами живої та неживої природи; натюрмортами, дитячими творчими роботами тощо.

Якщо ми хочемо виховати майбутнього художника або вдячного глядача, треба *«пробудити» творчий потенціал* його особистості.

Спосіб ввести дитину в творчість – це уявити змішення різних видів сприйняття, *здатність відчувати смак звуків, чути колір, нюхати відчуття: Який на смак захід сонця? Який колір в мотиві найгучніший? Який найважчий? Який смак радості? Яке на дотик число 9? Чим пахне слово тривога?*

Наприклад, споглядання моря: «Море біля горизонту дрібноенько блищить, як «металева терка», поверхня води поблизу нагадує «прозорий шовк» накинута на воду, а уламок пляшкового скла на піску, як замерзла морська вода» і т. п. Сприйняття через аналогію об'єднує через наші почуття все в якості кольору: і форми, і вагу, і звук, і запах, і тактильні відчуття, і вплив просторового середовища і психологічний аспект.

Зображальна (художня) творчість дітей бере свої образи з навколишнього світу, з інтересів дитини, і тому сюжети малюнків дітей нескінченно різноманітні. Розмаїття сюжетів іде від того, що дитина відображає дійсність у світлі свого особистого досвіду. Ця обставина і є джерелом неповторності, оригінальності створених образів. Уявлення про предмети і явища у дитини формуються на основі особистого сприйняття. Тому найважливішим завданням з позиції стимулювання і розвитку творчості є *розвиток у дітей образного сприйняття та емоційно-чуттєвого сприйняття творів мистецтва*.

Уміння насолоджуватися красою дуже важливо для стимулювання і розвитку дитячої творчості, формування різноманітного сенсорного досвіду дітей. *Сенсорна культура* має велике значення для художньо-естетичного виховання. Уміння розрізняти кольори, відтінки, форми, поєднання форм і кольорів відкриває можливість краще розуміти твори мистецтва і отримувати від цього задоволення. Молодшим школярам притаманна загострена зацікавленість та емоційний відклик до кольору, вони проявляють здібність до створення виразних кольорових рішень.

Дитина у **5-6 років** має потребу *малювати «для себе»*, використовуючи свій *«репертуар»*, та досить часто не хоче малювати запропоновану викладачем навчальну вправу чи сюжет. І, якщо навчальна вправа важлива для її творчого розвитку, треба домовлятися. Наприклад, один малюнок дитина малює для себе, наступний – для викладача.

Творчість дітей **6-7 років** завжди непередбачена композиційним, кольоровим і формотворчим рішенням, що продиктовані виключно інтуїтивними поривами.

Після **6 років**, коли дитині стає важлива оцінка її творчості іншими, а також для подальшого розвитку художніх здібностей та художнього смаку, малюнок повинен включати *естетичну оцінку*. Важливо, щоб дитина розуміла залежність сприйняття її малюнка іншими людьми від якості зображення. Ця обставина викликає в учнів бажання зображати виразно і зрозуміло для інших. Відбувається особистісний розвиток дитини, стимулюється мотиваційна сфера.

В **7-8 років** світ у дитячих малюнках стає рухомим, з'являються профільні зображення, зображення зі спини, більш вишукані форми силуетів. Раніше нерухомі персонажі тепер рухаються: літають, бігають, п'ють, їдять,

збагачуються деталями тощо. Діти малюють вже усвідомлено. **Арсенал зображальних засобів розширюється завдяки навчанню та набуттю практичного досвіду.**

Викладач повинен враховувати, що кожний малюнок, створений дитиною в віці від **6 до 9 років**, має характер **інтерпретації всього баченого, уявленого, почутого, пережитого, розказаного, різних подій**, тому і характер навчальних завдань має відповідати особистості дитини. Оскільки творча тематика виникає тільки з дитячих інтересів, на цьому етапі дуже важлива **індивідуальна композиційна діяльність, з максимальною свободою у виборі сюжетів та засобів їх вираження.**

Діти **9-10 років** малюють не тільки свій досвід, а створюють композиції на завдані складні сюжети. Починають критично ставитися до своєї творчості. **Критичність мислення проявляється в тому, що діти вчаться оцінювати свою та чужу діяльність.**

2. Методичні рекомендації до організації освітнього процесу

Педагог має спрямовувати освітній процес не стільки на розвиток вузько професійних навичок у галузі мистецтва, скільки на формування всебічної художньо-творчої активності, на отримання у процесі навчання **пізнавального, емоційно-естетичного досвіду, досвіду творчої та практичної діяльності.** Здатності естетичного бачення на основі інтересу до певного виду мистецтва, розвитку у дітей спостережливості, вміння вслухатися, вдивлятися в навколишній світ, бачити його красу. Педагог має оцінювати результати навчання за **«кроками»** особистісного розвитку, а потім за художніми критеріями виконаної творчої роботи.

Розвивати творчі здібності дозволяє наявність проблемної ситуації, варіативність способів зображення і зображуваного, поповнення знань та уявлень, робота з різними матеріалами, свобода творчого вибору учня. В цілому ж, для художнього зростання дитини головною складовою її духовного світу є **особистісна свобода.** Без цього не може відбутися художник і вікових обмежень в даному питанні не існує. Вільний вибір дає можливість дитині отримувати безліч варіантів рішення обраної теми та стає перепорою у формуванні зображальних штампів.

Керування художньо-творчим розвитком учнів у мистецькій школі відбувається **на основі гуманної педагогіки** та передбачає **врахування вікових, індивідуальних, культурних та національних особливостей та традицій.** Гуманістичний підхід є фундаментом особистісно-орієнтованої моделі освіти. Відмінними ознаками гуманістичної педагогіки є: зміщення пріоритетів

педагогіки на психічні, інтелектуальні, моральні і фізичні сфери розвитку особистості, замість оволодіння нею певним обсягом інформації; зосередження зусиль на формуванні самостійно мислячої і діючої особистості; забезпечення сприятливих умов освітнього процесу.

Освітній процес має оновлюватися, базуватися на гуманістичній педагогіці та *відмові від авторитарної педагогіки*, а також будуватися на рівноправних стосунках між педагогом і учнями. Роль вчителя і педагога зміщується з традиційно авторитарної на гуманістично спрямовану, де допитливість учня заохочується, вчитель проявляє доброзичливість по відношенню до учнів, організує спокійне навколишнє середовище, толерантні взаємини в групі, надає можливість зосередитися самому на собі, без страху від непорозуміння, процес навчання приносить задоволення, а вчитель викликає любов і повагу. Тут *акцент переноситься з викладання на навчання*, а роль вчителя полягає в організації викладання не як трансляцію інформації, а як *фасилітацію* процесів осмисленого навчання та особистісного зростання в цілому (facilitator – фасилітатор, той, хто сприяє, полегшує, допомагає вчитися).

Перехід до особистісно-орієнтованої форми навчання надає абсолютне значення особистій свободі і самостійності учнів. На практиці гуманістична педагогіка реалізується конкретними формами і методами інноваційної діяльності:

- *диференціація освітньої діяльності;*
- *індивідуалізація процесів навчання і виховання;*
- *створення умов для розвитку здібностей і нахилів кожного/-ної учня/учениці;*
- *психологічна захищеність учнів;*
- *комфортність освітньої діяльності;*
- *віра в сили і можливості кожного/-ної учня/учениці.*
- *прийняття учнів такими, якими вони є;*
- *забезпечення успішності виховання і навчання;*
- *обґрунтованість рівня розвитку кожного/-ної учня/учениці;*
- *переорієнтація внутрішніх особистісних спрямувань викладача;*
- *співпраця з учнями;*
- *вдосконалення мистецької освіти.*

Педагогічні технології дають можливість виявити *проблемні ситуації* та підвищити самостійність учнів по їх вирішенню, в результаті чого відбувається розвиток розумових здібностей і творче оволодіння знаннями, навичками, вміннями.

Педагогічні технології повинні:

- *відповідати віковим та індивідуальним особливостям дітей;*
- *враховувати механізм розвитку уяви і фантазії, художнього мислення;*
- *формуванню сприйняття мистецьких образів;*
- *активізувати становлення образотворчої діяльності дітей.*

Застосовуючи особистісно-орієнтовані педагогічні технології, засновані на **принципах діалогічності**, коли педагог ініціює діалог, а діти, використовуючи особисті переживання, уяву і судження, вирішують тему. Якщо дитина не вчиться шукати власне рішення, а лише пасивно йде за вчителем, то в разі відсутності викладача вона стає безпорадною. Педагог максимально сприяє творчому розвитку дитини під час занять образотворчою діяльністю, допомагає активізувати мислення, розвиває художнє сприйняття, навчає мові образотворчого мистецтва.

3. Методичні рекомендації до набуття учнями компетентностей зображальної діяльності

Суть процесу вивчення дисципліни «Образотворче мистецтво (станкове та декоративне)» полягає в **набутті компетентностей зображальної діяльності** та досягненні головної мети – **створенні художнього образу**. Процес вивчення не може виступати у відриві від творчих задач, тому що отримані знання й уміння будуть позахудожніми та марними. Освоєнню мови мистецтва найбільше відповідає форма навчання, побудована за принципом напрямку особистісно-розвивального навчання **«від загального до окремого»**, що були розроблені Давидовим В.В. та Ельконіним Д.Б.

Глибина і сила творчого сприйняття дитини, якості її входження в образ залежить від викладача, якому постійно треба дбати, щоб не нав'язати особистих оцінок та готових рішень, не припускати висловлень-стереотипів, домагатися свіжих вражень та перевтілення їх в образи-малюнки, щоб не загубити самостійність дитини та особистих зображальних засобів вираження, відповідних її життєвому досвіду. Кваліфіковане навчання малюванню коригує самостійний шлях дитини у пошуку виразних зображальних засобів та допомагає їх оволодінню. Головним є не вимагати від дитини **«правильних»** рішень, не робити **«вказівок»** що і як треба робити, а виправляти **«неправильності»**. Оскільки в цьому віці діти більше художники ніж викладач.

Успішний розвиток образотворчих здібностей молодших школярів, пов'язаний з педагогічною діяльністю викладача, з його впливом на учня. Викладача повинно хвилювати емоційне прожиття дитини у малюнку, а не врівноважене зображення на площині. Те, що дитина робить зараз, виражає її

просторове сприйняття сьогодні, з часом воно зміниться, а звичка до вказівок приходить дуже скоро і дитина перестає мислити самостійно і творчо.

Прагнення викладача дати дитині якомога більше, вчити її «по-дорослому», приводить до того, що дитина губить індивідуальність, звикає користуватися готовою системою оцінки навколишнього світу, яку пропонує дорослий. Мислення дитини стає стереотипним, втрачається безпосередність, характерна для маленького художника. Малюнки та скульптури стають «безликими та пустими». Сюжети, які пропонує викладач повинні бути у гармонії з внутрішнім відчуттям дитини, найкраще якщо вони будуть складатися на основі дитячого життєвого досвіду. Необхідно вирішувати одну художню проблему, один елемент художньої мови так, щоб не відволікатися від їх рішення. Найціннішим є коли викладач бере тему і, розглядаючи її з різних боків, надає різноманітні завдання для поглибленого розкриття.

У роботі з дітьми **6-10 років** є фундаментальне правило: викладач не має права малювати у дитячій роботі. Не можна принципи сприйняття академічного малюнку переносити на мову дитячої графіки, яка відрізняється іншими засобами організації зображення. Дітей 6-8 років не бажано вчити формальним прийомам композиції, спочатку треба розкрити естетичні основи малюнків, що створюються. В чому переваги таких малюнків, які емоції вони викликають? Як це досягнуто?

Варто зазначити певні аспекти, за якими будується зображальна діяльність дітей молодшого віку:

на етапі **6-7 років** викладач повинен використовувати вікову сенситивність дитини до кольорових рішень, розвивати та укріплювати цю здібність. Стимулювати прагнення до праці, розвивати творчу самостійність, виховувати візуальну культуру, художнє сприйняття;

на етапі **7-8 років** важливо виявляти колористичні недоліки дитячих зображень та недоліки сприйняття колористики. Викладач вчить працювати цілеспрямовано, встановлювати свідомі зв'язки між світом кольорів та особистих почуттів, емоцій, настроїв, керує творчим процесом;

на етапі **9-10 років** важливо сприяти формуванню творчих задумів, початковому свідомому використанню кольору, форми, композиції, матеріалів. Створювати проблемні ситуації, в рамках яких учні самостійно знаходили б рішення поставленого завдання. Всі творчі прояви дитини слід заохочувати, поступово прищеплюючи їй деяку критичність по відношенню до своїх робіт. Викладач повинен підтримувати творчі фантазії учнів, доброзичливо ставитися до їх творчості, мотивувати до творчої діяльності.

Дитяча творчість потребує саморозвитку викладача задля побудови такої системи вправ та основ художньої грамоти, які б сприяли розвитку активності

та фантазії дітей цього віку. Саме дитячі потреби визначають міру оволодіння художньою грамотою та міру педагогічного втручання, що необхідні та достатні для дітей **6-10 років**.

Для того щоб здійснювати цілеспрямоване навчання дітей, педагог пропонує вибір зображальних засобів (метод обмеження і вибору). **Обмеження можуть бути різними** і вони визначаються викладачем: *за техніками виконання, за колористикою, за рівнем деталізації, за глибиною простору, за розміром аркуша (за форматом)* тощо. Суть метода складається в тому, що викладач не визначає готового рішення, а створює такі обмеження, що надають можливість учню зберегти свою індивідуальність та знайти власне рішення. Крім методу педагогічного обмеження, педагог повинен застосовувати різні методи активізації творчого мислення:

- *метод художнього уподобання (перетворення): все може стати всім;*
- *метод зрівняння;*
- *метод відкриття;*
- *метод притягання життєвого досвіду дітей;*
- *метод «мозкового штурму»;*
- *метод індивідуальної та колективно-пошукової діяльності дітей (обрати рішення із комплексу можливих) тощо;*
- *форми роботи як індивідуально-практичні так і творчо-колективні.*

Ефективність занять мистецтвом залежить від мотивації – зацікавлення художньою працею, від отримання дітьми в процесі навчання емоційного задоволення, радості.

Організація освітнього процесу у групі дітей **6-10 років** відбувається шляхом надання завдань через **естетичні ігри**, в яких педагогу треба підтримувати «грайливі» відчуття: спілкуватися з лініями та об'єктами, як з живими істотами; робити це щиро, зацікавлено, з відчуттям творчої ситуації, що склалася у дитячому колективі, проявляти педагогічну винахідливість. Можна запропонувати такі форми ігор: подорожування, фантазування, квести, навчальні ігри на формування конкретних навичок та вмінь, ролеві ігри на розвиток уяви, тактильної чуттєвості тощо. Головне при цьому – несподіваність форм і сюжетів гри. Новизна та надзвичайність миттєво створюють жвавий інтерес до того, що відбувається. Виховується право дитини на творчі пустощі.

Досить часто дитина приходить у художню школу зі сформованим дорослими вдома чи в дитячому садку уявленням про колір: трава завжди однаково зелена, небо завжди синє, стовбур дерева завжди коричневий тощо.

Тобто колір предметів при різному стані наділяється одним і тим же кольоровим символом. **Предметне бачення** кольору приводить до того, що при самостійній роботі діти просто розфарбовують зображення по шаблонній схемі. Проблема сприйняття дітьми молодшого шкільного віку кольору, як ознаки предмету, становить перед викладачем складне завдання – навчання художньому баченню кольору.

Формування та виховання художника має виходити з його **суб'єктивної, індивідуальної схильності до певних форм і кольорів**. Це сприяє розпізнаванню можливостей і здібностей учнів, органічному їх розвитку. У зв'язку з цим, дуже важливо пропонувати дітям **художні ігри**, які найкраще сприяють індивідуальному опануванню дітьми художньою мовою. Художні ігри – вправи, в яких досліджуються **властивості матеріалів, сліди інструментів, дія кольору, техніки** тощо.

Практичним втіленням є виконання учнями вправ, наприклад, з живопису, за всіма видами колірних контрастів, щоб учні не займалися пошуком кольорових форм, а всю увагу приділяли вивченню сили кольорових плям та їх напруги. Для виконання можуть бути використані певні задані форми: кулі, шаховки, смуги тощо. Діти вчаться класти кольорові плями поруч, у взаємодії одна з одною, бачити їх звучання або безлуння, в цілому бачити колірні відповідності. Для педагога відкривається можливість виявлення суб'єктивності учнівських поєднань кольорів, учнівських **колористичних «хвороб»**. За підтримки викладача відбувається знайомство дітей з кольором – з його **«вагою»**, поняттям **«гамма»**, елементами спільності та спорідненості колірних сполучень; вирішуються питання **емоційно-асоціативного** змісту кольору, труднощів із побудовою сполучених кольорових контрастів тощо.

Однією з форм роботи на елементарному підрівні є **створення композицій за оповіданнями, казками, віршами**. Це передбачає спілкування з дітьми саме через читання-слухання казки чи оповідання. Бажано уникати переглядів мультфільмів, діафільмів і книжкових ілюстрацій (їх можна переглядати, але ж заздалегідь!), щоб не створювати стереотипних зображень. Неможливим є й користування схемами та малюнками викладача на дошці, тому що у дитини повинна здійснитися особиста зустріч з твором. Чужі, вже готові зображальні рішення, не повинні шкодити особистій уяві. [«Поверхностное иллюстрирование и аккуратные поделки – результат омертвляющего педагогического влияния на душу ребенка» – Е. Макарова, «В начале было детство», URL: <https://www.ozon.ru/context/detail/id/30247189/>]

Основою зорових уявлень для юних художників можуть стати гарно зроблені фотографії, відео світу природи, гербарій, ентомологічні колекції. Проте найцінніші враження дитина може отримати від споглядання –

милування живою природою. В процесі творчої роботи з дітьми необхідна індивідуальна взаємодія між дорослим та дитиною, а також обов'язкове обговорювання вже зроблених робіт: чи відповідають засоби композиції за формою та кольором саме тій ідеї, яку дитина хотіла зобразити?

Ще однією з форм роботи з дітьми є знайомство з *творами образотворчого мистецтва та подальше їх обговорення*, яке активізує у дитини естетичні переживання (емоційно-чуттєве сприйняття творів), виховує естетичний смак, формує естетичні ідеали, сприяє розвитку творчих здібностей. У процесі сприйняття творів мистецтва увага дитини акцентується як на змісті (сюжеті) твору, так і на засобах його виразності. Чим краще дитина вміє розшифрувати мову виразності творів мистецтва, тим повніше і глибше їх розуміє.

У період між *9 і 10 роками* настає криза: *предметно-функціональне* сприйняття дійсності поступово починає переходити на *зорове* і дитина вимагає від зображення не предметної відповідності, а оптичної: учні починають змальовувати, зосереджуються на зображенні окремих персонажів, на малюванні коміксів, прагнуть до точності і чистоти виконання. Поза контактом з реальністю втрачається життєвість зображень, знижується спонтанність і впевненість художньої інтерпретації, залежність від реальності не дає можливості працювати за уявою. Зазвичай, учні забувають про цілісність всієї композиції, малюнки втрачають виразність, а деякі з них навіть втрачають інтерес до зображальної діяльності і взагалі перестають малювати.

Особливо це стосується візуального типу художньої направленості. Щоб дитина не зупинилася на цьому, не зайшла в глухий кут та поступово розвивалась, викладачу треба звернути увагу учня на різноманітність та багатство зображальних матеріалів, технік, (асамбляжі, інсталяції, різні види гравюру тощо), на малюванні за мотивами творів видатних майстрів, підтримувати дитину, хвалити. Знайомство дітей з різними художніми прийомами, матеріалами і техніками впливає на загальний художньо-естетичний розвиток, на зацікавленість дітей образотворчим мистецтвом. Діти дорослішають і багато з них знайде інші сфери діяльності для проявлення своїх здібностей, але отриманий художній досвід допоможе їм творчо проявити себе.

4. Особливості викладання навчальних тем «Теплі та холодні кольори» та «Види ліній»

Для кращого вивчення та розуміння кожен навчальну тему потрібно представляти та розглядати з різних сторін, використовуючи модульний (блоковий) принцип побудови процесу навчання, при якому в кожному

тематичний блок включаються композиційна діяльність на основі образотворчих засобів живопису, графіки та декоративного мистецтва.

Тема: «Теплі та холодні кольори» – перше знайомство з особливими характеристиками кольору. Щоб витягнути дитину з хаосу кольорових вражень та сконцентрувати на темі, дуже важливо пропонувати дітям художні ігри, які найкраще сприяють опануванню художньої мови. Педагог пропонує художню гру «Нумо визначимо!», показує 10-12 аркушів, зафарбованих у «холодні» та «теплі» кольори і ставить запитання: Які з них холодні? Які теплі? Завдяки чому? Якої фарби більше у холодних кольорах, а якої у теплих?

Небажано спочатку вказувати приклади теплих і холодних кольорів – саме помаранчевий і синьо-зелений (як чітко визначених) – бо надалі дітям буде дуже складно зрозуміти, що існують теплий і холодний відтінки кожного з кольорів.

Необхідно виконувати вправи, граючись з кольорами та демонструючи, що кожний колір можна легко змінювати. Варто нагадати, що в природі немає чистих кольорів, а також їх немає і у художніх фарбах: вийшло сонце – колір теплішає, стало хмарно – колір холодніє. Також змінює колір туман, ніч, сутінки, вогонь, забарвлення оточуючих предметів.

Після художніх вправ учням пропонується вибрати свій сюжет та відобразити його. Багато років на сцені художньої педагогіки застосовують до розкриття цієї теми такі стандартні сюжети як «Африканська пустеля» та «Північне саяво», що не можуть дати імпульсу мисленню, «зачепити», сприяти «мозковому штурму» та поштовху до новизни.

У процесі втілення власного задуму *дитина вільна обирати сюжет до теми*, виходячи зі *свого суб'єктивного досвіду. Обмеження вільного вибору дитини перекриває шлях до її розвитку*. З учнями треба вступати в діалог, питання педагога повинні бути проблемними, щоб вони вийшли із «зони комфорту», «напружили думку» і народилося щось нове.

Приклад діалогу:

- Що в природі можна означити як холодне? Або тепле?
- Холод води або вітру; сонечко або вогонь.
- Які стосунки між людьми можна позначити як холодні і як теплі?
- Образа або обійми.

Обговорення сприяє бажанню учнів відтворити найрізноманітніші відтінки означених понять. Педагогічна майстерність викладача полягає в організації процесу пошуку художніх технічних прийомів.

Під час вивчення теми **«Види ліній»** також доцільно використовувати низку художніх ігор, які допомагають визначити:

1. *Емоційний характер лінії* (лінії холодні, теплі, кривляки, байдужі розумні, хитрі, дружні, веселі, прямолінійні, колючі тощо).

2. *Мову тварин мовою ліній* – графічна інтерпретація інтенсивності звуку (спів птаха, нявкання кішки, гавкіт собаки, звук слона, пісня кита) у вигляді малюнка: гра з силою і слідом лінії, з її інтенсивністю, з її товщиною.

3. *Мову явищ природи (води чи вітру)* – направленість лінії (річкові течії – нерегулярні м'які лінії).

4. *Різновиди слідів художніх інструментів:* лінії пензлем, різцем, олівцем, лінії сухим пензлем; дряпання паличкою, пером, олівцем, широким пензлем, губкою, картоном, пучком дроту, трави тощо. Необхідно зазначити різні засоби малювання (олівець, пензель, перо, палець, ручка тощо) та кількість форм їх вираження.

Практичні завдання сприяють втіленню проміжних (у вигляді начерків) та цілісних (завершений ескіз) результатів обговорення теми *«Види ліній»*.

Практичне завдання 1. «Намалюй один і той же предмет ручкою, олівцем, аквареллю та порівняй»

Практичне завдання 2. «Намалюй прояв стихії (вогонь, вода, дощ, повітря, земля), обравши будь-який інструмент».

Запропоновані варіанти проведення навчальних занять за темами навчальної дисципліни «Образотворче мистецтво (станкове та декоративне)» базуються на художніх ігрових педагогічних технологіях, проте кожен викладач може обрати будь-які інші методи та прийоми.

**Член Національної спілки художників України,
методист Одеського обласного навчально-методичного центру
закладів культури і мистецтва,
викладач-методист ДХШ №1 ім. К.К. Костанді, м. Одеса**

Тихомирова Т.М.